

משך חכמה

פרשת וארא, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תסז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

וכו' הנאמר בירמיה לג יעויין שם, ודו"ק.

[ח]

ויתכן לומר⁷ בדעת המדרש נשא, ששלושה שבטים אלו הנהיגו שררה במצרים, לפיכך נתיחסו כאן, על פי דאמרו במכילתא (מסכתא דפסחא בא פרשה ה) דבשביל ד' דברים נגאלו, שלא שינו שמן לשונן וכו' והיו מצוינים לגוי (ספרי תבוא, שא, ה) והחזיקו עצמן לגרים (שם), מפני שהיו מצפים לתשועת ה', שיעקב בירך אותם איש איש כברכתו בחלוקת הארץ, כמו שאמר וירכתו על צידון וכו' (בראשית מט, יג). אבל שלושה שבטים הללו, שיעקב רחקן, אילו היו משועבדים ככל אחיהם, היו מתערבים במצרים, והיו מדמין שאין להן חלק ונחלה בקרב ישראל, לפיכך מנעה השגחה מהשתעבד אותן בחומר ולבנים, ודו"ק.

[ט]

(ו, יד-טו) אֵלֶּה רְאִשֵׁי בֵּית אֲבֹתֵם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ

מוזכר ברית זו שכרת עמם בהוציאו אותם מצרים שלא להשתעבד, אבל להנ"ל אתי שפיר, שבאמת היו משתעבדים באחיהם, וציום על פרשת שילוח עבדים, היינו כפשוטו ממש, שישלחו את העבדים שלהם.

⁷ [ח] כאן מבאר המשך חכמה הטעם מדוע מנעה ההשגחה להשתעבד דוקא באלו השבטים, ומבאר, שמבואר במכילתא (בא, ה) שבזכות ד' דברים נגאלו ולא התערבו במצרים וז"ל "רבי אליעזר הקפר ברכי אומר, וכי לא היה בידם של ישראל ארבע מצות שאין כל העולם כדאי בהם, שלא נחשדו על העריות. ולא על לשון הרע ולא שנו את שמם. ולא שנו את לשונם". ובספרי (דברים, כי תבוא, שא, ה) איתא מפני שהיו מציינים עצמם לגוי בפני עצמו, והחזיקו עצמם לגרים. ומחדש המשך חכמה, שהטעם שמסרו נפשם להשאר יהודים ולא להתערב בין המצרים, הוא מפני ההבטחה שהבטיח להם יעקב אביהם שינחלו בארץ ישראל, ויהיה לכל שבט נחלה שם, והיו מצפים לישועת ה' שיבואו לארץ ישראל ויהיה להם נחלה של עצמן, אבל שבטים הללו שלא נטלו חלק בישראל ככולם, דלוי לא נטל חלק בישראל, וראובן רק מעבר הירדן, ושמעון לא היה נחלתו אלא בתוך יהודה מפורז, לפיכך היו מדמין שכיון שאין להם חלק בארץ ישראל כשאר השבטים, אין להם חלק ונחלה בישראל, והיו מתערבים בין המצרים, לפיכך מנעה ההשגחה שהשתעבדו בהם, כדי שלא יתערבו בין המצרים.

ושמעון ולוי שהנהיגו שררה במצרים, כמו שאיתא⁴ במדרש נשא פרשה יג (ח). לוי שלא היה בשעבוד מצרים ולכן לא נטל נחלה בארץ, וכן ראובן לא נטל רק בעבר הירדן, ושמעון נתקיים עליו אחלקם ביעקב (בראשית מט, ז) כמו שפירש רמב"ן (שם, ה)⁵. ומהם היו בני חורין הרבה, ושרים, אשר היו משעבדים את ישראל הנמכרים להם מהממשלה של פרעה. לכן ציוה השם יתברך, שבני ישראל גם פרעה, יוציאו את בני ישראל מהשעבוד. ולכך סמך לזה יחוס השלושה שבטים. ומסיים, הוא אהרן ומשה כו' הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם, שיהיו כל משפחה ושבט צבא בפני עצמו, ולא ישתעבדו ישראל זה לזה. וכנראה שלזה כיון הירושלמי ראש השנה פרק ג הלכה ה'⁶ ויצום אל בני ישראל, מה ציום על פרשת שילוח עבדים [רצונם לומר, שישלחו עבדיהם מישראל ששעבדו תחת ידם כמו שכתבתני] הדא הוא דכתיב כה אמר כו' אנכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוציאי אותם כו' מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי

עצמם להם מחמת דוחק מעות.

⁴ לא הביא מדרש זה אלא ללמוד ממנו שראובן ושמעון ולוי לא היו משועבדים במצרים, ולכן לא מבאר כאן מדוע לא נטלו חלק בארץ ישראל ככולם.

⁵ וז"ל הרמב"ן (בראשית מט, ה) "ובעבור זה יחלקם ביעקב שלא יוסדו, ויפיצם בישראל שלא יקהלו, ויהי להם כן, כי נחלת שמעון בתוך בני יהודה, כדכתיב (יהושע יט א) ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה, והיו עריהם מחולקות זו מזו בכל שבט יהודה, ונחלת לוי, ערי מקלט, מנופצות ככל ישראל" עכ"ל.

⁶ ז"ל הירושלמי (ראש השנה ג, ה) "א"ר שמואל בר רב יצחק [שמות ו יג] וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל, על מה ציום, על פרשת שילוח עבדים. ואתיא כהיא דא"ר הילא לא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים הדא הוא דכתיב [ירמי' לד יד] מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי וגו'". ע"כ. ובירמיהו כתוב (פרק לד) " (יב) וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת ה' לֵאמֹר: (יג) כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי בְרַחֲמֵי בְרִית אֲתֵּ-אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצֵאִי אוֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדֵי לֵאמֹר: (יד) מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תִּשְׁלַחֻ אוֹיֵשׁ אֶת־אֲחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמְכַר לָהֶם וַעֲבָדָהּ שָׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם" ודברי הירושלמי צריכים ביאור, היכן

משך חכמה

פרשת וארא, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תסז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

צְבֹאֲתָם: הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרַעַה מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: (ז, ז) וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פְּרַעַה:

מדוע: א. מיחס בני ראובן שמעון ופנחס ב. מה הכונה "הוא משה ואהרן כו".

(יד, ו) ואלה ראשי בית אבותם. הנה⁸ העמיד השם יתברך משה

וּפְלוֹא חֲצֹרֹן וְכַרְמֵי אֱלֹה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן: וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאַהֲדָ וְיָכִין וְצַחַר וְשָׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית אֱלֹה מִשְׁפַּחַת שְׁמֵעוֹן: (ו, כה-כז) וְאַלְעָזָר בֶּן אֱהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינְחָס אֱלֹה רֹאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחָתָם: הוּא אֱהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל

כמפורסם בתורה הקדושה, ואף על פי כן אף אחד לא פקפק בנבואתו של משה עליו השלום ובקבלת התורה על ידו, ואפילו מתנגדיו הגדולים ביותר, הלה המה שבט ראובן ושמעון שהיו בעדת קרח, וחלקו על מינוי הנשיאים, לא פקפקו על עצם היות משה רבינו עליו השלום שליח ה' לקבל את התורה, אלא שלא האמינו שדברים שאינם של תורה, כביכול, כגון מינוי הנשיאים מאת ה' היא, אבל בכלל נבואת משה אפילו הם לא פקפקו, ולכן פנחס קינא למשה מעצמו בלא ששלח אותו איש, והרג נשיא בישראל מחמת הקנאה האמיתית והאמונה העצומה במשה רבינו עליו השלום, שכל מעשיו מפי ה'.

וכדי לחזק אמונה זו עוד יותר, שתהיה יתד שלא תמוט לעולם ועד בעם ישראל, היו ישראל ארבעים שנה במדבר, פנויים מכל עול דרך ארץ, ועסקו אך ורק במושכלות, והיה לבם מושכל להרהר במשה, ואף על פי כן אף אחד לא פקפק בנאמנותו, ולא עוד, אלא שבחר ה' והנחיל אמונתו על ידי עם שהוא קשה עורף, כי מי שקשה עורף אינו מקבל בקלות מה שאומרים לו, ואינו מאמין לכל דבר מהר, ועוד שמי שהוא קשה עורף, כאשר הוא מאמין בדבר אמת, נחקק עמוק בליבו, ככל דבר קשה, שאם נחקק בו יחרט בו לעולם.

ועכשיו יתורצו היטב כל הדקדוקים כחומר. דבאה התורה להראות לנו אמיתות נבואת משה, דהנה ראובן ושמעון היו בעדת קרח, ולמרות הכל האמינו בנבואת משה רבינו עליו השלום, לכן סמכה תורה יחוס ראובן ושמעון לכתוב לעיל שציוה את משה ואהרן שיהיו השולחים כי בהם יאמינו, ומישוב דקדוק א. ולחזק עוד את האמונה במשה, מייחסת התורה את פנחס משבט לוי, לומר לנו, דהנה פינחס קינא מעצמו לה' נגד אלו שפקפקו שכל מעשיו של משה מפי ה' יתברך, לכן אחר יחוס ראובן ושמעון, יחסה תורה את שבט לוי עד פינחס, ומישוב דקדוק ב'.

ולאחר שייחס את ראובן שמעון ולוי להראות אמיתות נבואת משה באה התורה לומר מדוע האמינו אז במצרים במשה ואהרן בלא פקפוק לזה כתבה תורה (פרק ו, כו) "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם", כלומר שהם זקנים ולא יבואו לשקר חלילה,

⁸ [ט] תוכן דבריו ליישב הרבה דקדוקים שיש בפרשה זו: א. מה ענין יחוס תולדות ראובן ושמעון לכאן. ועוד תימה, כיון שמתחיל ליחס השבטים, מדוע הפסיק ולא מייחס רק את ראובן ושמעון. ורש"י פירש, שכיון שרצה לייחס את לוי, התחיל מסדר תולדותם. ומלבד שבפשט הוא קשה, גם לא מובן מדוע באמת כאן בא לייחס שבט לוי. ב. כיון שמיחס את שבט לוי, מדוע מייחס גם עד פנחס, הרי בא לייחס את משה ואהרן, ומדוע בפסוק כה מייחס את פנחס. ג. בפרק ו פסוק כו כתב הוא אהרן ומשה כו', שנראה חלילה כמיותר, שהרי כבר כתוב הכל לפני כן, ומהו שחוזר ואומר הוא אהרן ומשה כו'. ד. מדוע בפרק ז פסוק ז חוזר וכותב בני כמה היו משה ואהרן בשעה שבאו לפרעה, והוא פלא ממש, מה ענין מנין שנותם לכאן. ה. בגמ' סנהדרין (קי, א) איתא שחשדו את משמ מאשת איש, וכל אחד קינא לאשתו ממשה. והוא פלא עצום ונורא, איך יתכן כדבר הזה לחשוד את משה בזה. ומבאר המשך חכמה, שדבר גדול באה התורה ללמדנו. דהנה כל יסוד היהדות תלוי בדבר אחד, שנבואת משה רבינו עליו היתה אמיתית. כמו כן כדי להוציא עם שלם מצרים למדבר כצאן ללא רועה וללא מחיה, בהכרח שלא יפול שום פקפוק וספק קל אצל בני ישראל בשליחותו של משה, לפיכך בחר ה' יתברך במשה ואהרן, שיהיו הם שיוציאו את בני ישראל, כי לא יפול ספק בבני ישראל בנאמנותם, כי טבע האדם הזקן שאינו משקר, "אחרי כי זקן האיש ופחד המות נגדו, וחוס רוחו כבר אבדה".

וכדי שהאמונה במשה רבינו עליו תהיה ללא פקפוק בחר ה' ונתן בלבם של ישראל להרהר אחר משה רבינו על כל צעד ושעל, עד כדי כך שאמרו חז"ל (סנהדרין קי, א) שחשדו את משה שבא על אשת איש, וכל אחד ואחד קינא לאשתו שלא תסתור עם משה. וז"ל הגמרא "וישמע משה ויפל על פניו (במדבר טז, ד), מה שמועה שמע - אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שחשדוהו מאשת איש, שנאמר ויקנאו למשה במחנה (תהילים קו, טז). אמר רבי שמואל בר יצחק: מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה, שנאמר ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה" ע"כ. וכל זה היה כדי לחזק את האמונה בנבואת משה שהיתה אמיתית. דהנה, כל רואה יבחין איך עם שלם מהרהר אחרי משה בדברים כאלו, ועוד הרבה הרחוק

משך חכמה

פרשת וארא, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תסז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לדורות. ומשה בן שמנים כו' בדברים אל פרעה, (להלן ז, ז) כדי שיאמינו במ ישראל, כי זקנים כאלה לא ישקרו ולא ירמו אותם להוציאם במדבר כו' והבין⁹.

[י]

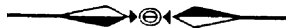
(פרק ו) - (יב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֲנִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲה וְאֲנִי עָרַל שְׁפָתַיִם: (יג) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵל פְּרַעֲה מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

(כט) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי ה' דַּבֵּר אֶל פְּרַעֲה מִלֶּךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: (ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' הֲנִי אֲנִי עָרַל שְׁפָתַיִם וְאִיךָ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרַעֲה: (ז, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפְרַעֲה וְאֶהְרֹן אַחֶיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ:

מדוע חזרת התורה על דברי ה' ודברי משה בפסוקים יב-יג, כט-ל, א.

(ו, כט-ל) וידבר ה' אל משה לאמר, אני ה', דבר אל פרעה וכו' אשר אני דובר אליך. הענין¹⁰, שמשה טען קודם (פסוק יב) הן בני

⁹ תמצית דבריו: ה' בחר במשה ואהרן שהיו זקנים, להוציא את ישראל ממצרים למדבר, כי בהם יאמינו בלא פקפוק, שהזקן אינו משקר, ולכן כתוב "הוא אהרן כו'", ולכן מייחס את ראובן ושמעון, שאף על פי שחלקו על משה בעדת קרח, האמינו בנבואתו, ולכן פנחס נקם מעצמו באמונתו הטהורה במשה.

¹⁰ [י] תוכן דבריו, דבא ליישב שני דקדוקים גדולים בפסוקים. דהנה התורה חוזרת על הנאמר לעיל, ופירש רש"י (ו, כט-ל) וז"ל " (כט) וידבר ה' - הוא הדבור עצמו האמור למעלה (פסוק יא) בא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם, חזר הענין עליו להתחיל בו: אני ה' - כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי: (ל) ויאמר משה לפני ה' - היא האמירה שאמר למעלה (פסוק יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי, ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין, וכך היא השיטה כאדם האומר נחזור על הראשונות" עכ"ל.

והנה מה שפירש רש"י שוידבר ה' בפסוק כט, הוא חוזר על מה שאמר ה' לעיל וידבר ה' בפסוק יג, המשך חכמה סובר כן רק במקצת, כיון שגם לפי המשך חכמה דלהלן, צריך טעם מדוע כתוב פסוק יג וידבר ה', שהרי לדבריו

ואהרון לנביאים ומנהיגים לבל יפול ספק בלבב בני ישראל ופקפוק בשליחותם, לכן בחר בהם שהם זקנים, והזקן בל יעשה תחבולות רמיה לרמות אחרים, ובפרט להוציא עם שלם בלתי מסודר, ולהניחם כצאן, אחרי כי זקן האיש ופחד המות נגדו, וחוס רוחו כבר אבדה. כן בחר השם יתברך באופן כי יהיה מבקרים אחרי פעולות משה ומהרהרים אחריו בכל נטיה לרעה, כדי שלא יהיה שום פקפוק בנבואתו לדורות הבאים אחריו, והיו ארבעים שנה פנוים משדה וכרם, ולבבם טרוד רק במושכלות, והיו מבטיים אחריו בכל פרט ופרט. וכן עם קשה עורף, דבר הנחקק בדבר קשה הוא חרות לעד, לא ימחק. לכן סיפר כי בני ראובן פלוא, ובני שמעון בן הכנענית ובני יצהר קרח ופינחס, אשר כל אלה בני פלוא, ושבת שמעון וקרח היו מתנגדים אל משה בכל פרט, ופינחס עשה מעצמו וקנא לה', אשר כל אלה לא נשאו פני משה, והיו מבקרים את מפעליו. לזה, הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל ממצרים כו' כי הם ינחילו את המושכלות האמיתיות וידיעת האלקית בלא שום פקפוק מורשה

ומיושב דקדוק ג. ולכן בסיום כל הפרשה, כותבת התורה בני כמה היו משה ואהרן, ללמד שהיו זקנים והזקן אינו משקר, ולכן נאמנות ישראל בהם היתה מוחלטת, ומיושב דקדוק ד. ולכן חשדו את משה באשת איש וכל אחד קינא לאשתו במשה, כל זה לא היה טבעי, אלא ככונה בחר ה' לעורר אותם לחשוד במשה כל החשדות, כדי שלא יפול ספק במאן דהו שהיו עם תמים והלכו אחר משה ללא הרהור, להפך, פקפקו במעשיו והרהרו אחריו בדברים הקשים ביותר, ואף על פי כן לא פקפקו בנבואתו, וזה חיזוק גדול לאמונה בה' ובנבואת משה, ומיושב דקדוק ה', ומיושב הכל בס"ד.

[לא אמנע את אשר בלבי. דהנה לשון הכתוב "אֵלֶּה רְאִשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם". והמשך חכמה מעתיק "ואלה". וכבר כתבנו פעמים רבות שאין דרכו לדקדק בהבאת לשון הפסוקים, מכל מקום, כאן הוא קצת תימה שמשנה בראש הכתוב ובראש דבריו את לשון הכתוב. ולולי דמיסתפינא אמינא, דככונה דקדק כן, דהרי כבר נתבאר היטב שמה שכתבה תורה יחוס בני ראובן ושמעון אינו ענין חדש, והקדמה למה שמיחס להלן את שבת לוי [כפירוש רש"י], אלא הוא המשך למה שכתבה תורה לפני כן שמשנה ואהרן היו שלוחים, על זה כתוב יחוס ראובן ושמעון, שאפילו שהיו מתנגדיו האמינו בלא פקפוק בנבואתו, לכן כתב המשך חכמה "ואלה", שהוא המשך לכתוב

[לעיל]

משך חכמה

פרשת וארא, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תסז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שמלכים אינם בעלי בחירה, וכמו שאמר (ישעיהו י, ה), אשור שבט אפי מטה זעמי. ואני ה', ובידי להטות לבבו לכל מה שארצה. ולזה אמר משה, שהטענה השניה ואני ערל שפתיים נשאר. וזה שאמר, ויאמר משה לפני ה', הן אני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה, ועל זה השיב השם יתברך כו', ואהרן אחיך

אין זה כבוד המלכות וימנעוהו מלדבר למלך, זה טענה נכונה, כי אינה טענה מפני נטית הלב, אלא שאין לבוא לדבר לפני המלך מי שהוא ערל שפתיים, ולזה צריך את אהרן שיהיה נביאון.

וכיון שטען משה שני טענות, היה משמע שרק מפני שני הטענות אינו רוצה ללכת לפרעה, אבל טענה אחת אינה מספקת לא ללכת לפרעה, לכן אמר לו ה' שכיון שיש לו רק טענה אחת יכול ללכת לפרעה. [בהכרח לפרש כן, דאם לא כן, מדוע חזר ה' ויצוה שילך לפרעה, והרי יש טענה אחת נכונה שהוא ערל שפתיים]. ועל זה חזר משה ואמר לה', אפילו שיש לי רק טענה אחת, אני לא יכול ללכת לפרעה, ומה שאמרתי שני טענות אין הכונה שרק עם שני הטענות יחד לא אלך, אלא אפילו בטענה אחת היא מספקת לי שלא אלך לפרעה, ועל זה אמר לו ה', דאם כך, אז אהרן ילך עמו ויהיה נביאו.

וכך סדר כל הפסוקים לפי ביאור המשך חכמה: בפסוק יב, טען משה ב' טענות שלא ילך, קל חומר וערל שפתיים. בפסוק יג, השיב לו ה' שאהרן יהיה נביאו. ופסוק זה כתוב כלל דברי ה' על כל טענות משה, והוא כולל מה שאמר ה' להלן בפסוק א-ב פרק ז, ולא מפרט את המשא ומתן עם משה מה שהיה עד שה' אמר לו שאהרן יהיה נביאו. אחרי כן בפסוק כט, חוזרת התורה ומפרטת שה' טען למשה על טענותיו, שהטענה של קל וחומר אינה טענה כי "אני ה'", ולכן כאן כתוב "אני ה'", ולא בפסוק יג, ומישוב דקדוק א', וכיון שנשארה רק טענה אחת, מצוה ה' את משה שילך לפרעה, שכיון שחסר טענה אחת אין מספיק טענות שלא ילך. ועל זה משיב פרעה בפסוק ל', שלא התכוון שרק מפני שתי הטענות לא ילך, אלא אף בטענה אחת בלבד גם לא ילך לפרעה, כי הוא ערל שפתיים, והיא טענה מספקת שלא ילך, ומישוב דקדוק א'. ועל זה ענה לו ה' בפסוק א בפרק ז, שאהרן יהיה נביאו, ומישוב הכל בס"ד.

[ודע, שיגעתי הרבה להבין דבריו. וזה ההכרח בעומק כונתו, שהרי על כורחך פסוק יג, ופסוק א בפרק ז, הם חוזרים על עצמם, ועל כורחך שהמשך חכמה מודה לרש"י במקצת, אלא שהוקשה לו כל הדקדוקים לעיל, ולדברינו הכל ניחא, בס"ד]

ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, וזה אחד מעשרה קל וחומר בתורה (רש"י, בראשית רבה צב, ו), אולם יש לו פרכא, שבני ישראל המה בעלי בחירה, וזה מגבורת השם יתברך שאין ידיעתו מכרחת הבחירה (רמב"ם, הלכות תשובה ה, ה), אבל פרעה מלך מצרים, ולב מלכים ושרים ביד ה' (משלי כא, א),

ה' משיב למשה, ומשה משיב לה', כדלהלן, וכל משא ומתן זה היה יכול להיות בלי פסוק יג, ועל כורחך שפסוק יג הוא פסוק שכולל את כל דברי ה' בסוף, והוא בעצם הפסוק א' בפרק ז. ואחרי כן התורה מפרשת ומפרטת מה היה בטענות משה עם ה'.

דהנה כשנדקדק נראה, שיש שינויים גדולים בין הכתובים תחלה, למה שכתוב אחרי כן, דבפסוק יג כתוב, שאמר משה שלא ישמע אליו פרעה, כיון שאם ישראל לא שמעו אליו, איך ישמע אליו פרעה, ובפסוק ל לא טען משה טענה זו, אלא רק טען שהוא ערל שפתיים, וזה דקדוק א'. ועוד יש לדקדק דקדוק ב', שלעיל כשהשיב ה' למשה לא כתוב "אני ה'", אלא שציוה ה' שאהרן יהיה עמו, ולא כתוב "אני ה'", ולאחרי כן כתוב "אני ה'".

ומבאר המשך חכמה, שהתורה באה לרמז שהיה כמה טענות בין משה וה'. שבתחלה בא משה להוכיח שלא ישמע אליו פרעה משני טענות, טענה אחת מקל וחומר, שאם ישראל לא שמעו אליו איך ישמע אליו פרעה, וכן מפורש בבראשית רבה (צב, ו), ועוד טענה, שאני ערל שפתיים. והשיב לו ה' ואמר שהטענה הראשונה אינה נכונה, כיון שזה שישראל לא שמעו אליו אינה קל וחומר שפרעה לא ישמע אותך, כיון שישראל יש להם בחירה, וה' לא מכריח את האדם מה לבחור, וידיעת ה' מה שיבחר אינה מכרחת הבחירה, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה ה, ה), אבל פרעה הוא מלך, ולב מלך ביד ה' (משלי כא, א), וכמו שאמר (ישעיהו י, ה), אשור שבט אפי מטה זעמי. ואם יכריחו ה' לבחור ולקבל את דבריו הוא יקבלם, לפיכך אין זה קל וחומר מישראל.

[ואין להקשות כיון שלב מלך ביד ה', מה בכך שמשה ערל שפתיים, אם יכפה ה' על פרעה לקבל דברי משה יקבלם אפילו שדבריו נאמרו כערל שפתיים, ומדוע טענה שניה טענה היא. ונראה בעומק כונת המשך חכמה, דדוקא "לב" מלכים ושרים ביד ה', דהיינו ה' מטה לב המלך איך שיחפוץ, ואם יש מניעה בלב לקבל את דברי משה ה', כופה את ליבו לאשר ירצה לקבל דברי משה, לפיכך, הטענה הראשונה שאין דבריו מתקבלים על הלב מקל וחומר שישראל לא שמעו אליו אינה טענה, אבל הטענה השניה שהוא ערל שפתיים ואין לבוא אל המלך ערל שפתיים, והיינו שאם ידבר לפני המלך

משך חכמה

פרשת וארא, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תסז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(ו, כט-ל) וַיִּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי ה' דַּבֵּר אֶל פְּרַעֲה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דַבֵּר אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' הֲנִי אֲנִי
עָרַל שְׁפֹתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרַעֲה:

מדוע כתוב "לפני ה'" ומדוע אמר משה "ה'?"

(ו, ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'. כַּאֲשֶׁר¹² הַתְּעוֹרֵר אוֹתוֹ הַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ,
כִּי נְבוֹאָתוֹ גְּדוּלָה בְּמַדְרַגַּת הָאֲבוֹת, כִּי הוּא בִשְׁם ה' (ו, ב-ג),

סוף פרק ז' דפסחים (פו, ב ד"ה אין), דבדבר גסות ושררה, אפילו האומר לו
הוא אדם גדול יסרב" עכ"ל. ובוזה מבואר היטב דאפילו שה' אמר לו לבוא
לפרעה ואין מסרבין לגדול, מכל מקום כיון שהיא שררה אפילו לגדול
מסרבין, ולכן אמר משה "ה'" דהיינו מזמין עצמו, אבל קצת מסרב. ומיושב
דקדוק ב'.

ועכשיו מבואר מדוע אמר פעמיים ה' וסרב, שלמדה תורה דרך ארץ
שפעמיים יסרב, שהרי שני פעמים אמר לו ה' שילך, בפעם הראשונה טען
שתי טענות, ולאחר מכן טען טענה אחת שהוא ערל שפתים, כמבואר כל זה
בדברי המשך חכמה (והוא לשיטתו לעיל, פסקא י). [ומה שכתוב פעמיים
לפני ה', שהכין עצמו בכל פעם עכשיו לנבואה זו, אבל לאחר מכן כבר לא
היה צריך].

[ומה שכתב המשך חכמה על דברי המגן אברהם "יעוין שם", כיון שיש
לדקדק, דכיון שהגמרא בברכות לא איירי בגדול, דהרי לגדול אין מסרבין
כלל, והגמרא איירי כשהמצוה אינו גדול, ואז מסרבין פעמיים, ולשררה
מסרבין אף לגדול, מנלן דלאחר פעמיים כן מקבלים מה שאומר הגדול,
אולי צריך לסרב לגמרי, ולא לקבל, דבדברי הגמרא בברכות (שם) לא איירי
באופן זה כלל וכלל. לכן אמר לעיין שם, דמצייין המגן אברהם למה שכתב
בסימן קע"ס י דמוכח שמה שאמרו כל מה שאומר לך בעל הבית עשה,
היינו לא מיד אלא צריך קצת לסרב, אלא שאם בעל הבית גדול אין מסרבין
כלל, ומיד יעשה מה שאומר לו הגדול. הנה מוכח שמה שאמרו "כל מה
שבעל אומר עשה" היינו לעשות לאחר סירוב. וכתבו התוס' שם שבשררה
מסרבין אפילו לגדול, לכן אמר להם שהסכים לשבת על המטה מטעם שכל
מה שאומר לך בעל הבית עשה, והיינו שיעשה לאחר סירוב קצת, ומשמע
שהוא סירב קצת, דלענין שתית הכוס איתא "קבליה בחד זימנא", היינו מיד,
כפירוש רש"י, ולענין ישיבת המטה לא אמרו אלא דיתבי, ולא מבואר
שעשה זאת מיד, אלא סירב באמת, ועל זה מבארים התוס' שהטעם שאמר
להם כל מה שאומר בעל הבית, ולא שאין מסרבין לגדול, כיון שבשררה יש
לסרב, ומטעם בעל הבית עשה לאחר סירוב קצת, כי אין מצוה לעשות מה

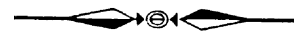
יהיה נביאך, כן קישור הפסוקים, ודו"ק¹¹.

[יא]

(ו, יב) וַיִּדְבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר הֲנִי בְּנִי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי
וְאֵיךְ יִשְׁמַעֲנִי פְּרַעֲה וְאֵיךְ יִשְׁמַעֲנִי עָרַל שְׁפֹתַיִם:

¹¹ תמצית דבריו: בפסוק יב, טען משה ב' טענות שלא ילך, קל
חומר וערל שפתים. בפסוק יג, השיב לו ה' שאהרן יהיה נביאו.
בפסוק כט, חוזרת התורה ומפרטת שה' אמר למשה שהטענה של
קל וחומר אינה טענה כי "אני ה'". ומשיב פרעה בפסוק ל', שאף
בטענה אחת שהוא ערל שפתים, היא טענה מספקת שלא ילך,
ועל זה ענה לו ה' בפסוק א בפרק ז, שאהרן יהיה נביאו.

¹² [יא] תוכן דבריו, דיש לדקדק: א. מדוע בכל התורה כולה לא מצאנו
שאמר הכתוב וידבר משה לפני ה', רק שני פעמים בפרשה זו (פסוק יב, ל).
ב. מהו הלשון "ה'", שאמר משה בשני פסוקים אלו (יב, ל). ג. ואם יש איזה
רמז במילים אלו, מדוע כתוב זאת פעמיים.

ומבאר המשך חכמה דעכשיו עורר ה' יתברך את משה רבינו שנבואתו
גדולה ממדרגת האבות, שאמר לו ה' לפני כן (ו, ב-ג) "וַיִּדְבֵּר אֲלֵהֶם אֶל
מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה': וְאָרָא אֶל אֲבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי
וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם", לפיכך הכין עצמו משה רבינו לנבואה רמה וסדר
דבריו לפני ה', לכן כתוב רק בפרשה זו לפני ה'. "וזה כלל גדול, שלפני,
הוא הרגשת דבר שלפניו וערכו". אבל לאחר שהכין עצמו, כבר היה בדרגה
זו, ולא צריך לכתוב לפני ה' בכל מקום. ומיושב דקדוק א'.

ומה שאמר "ה'", בא לומר שהוא מזומן לעשות שליחות ה', אבל הוא קצת
מסרב, ולכן אמר "ה'" אבל "בני ישראל לא שימעו לי כו", "ה'" אבל "אני
ערל שפתים". דחז"ל (ברכות לד, א) "תנו רבנן: העובר לפני התיבה - צריך
לסרב, ואם אינו מסרב - דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואם מסרב יותר מדאי
- דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח. כיצד הוא עושה - פעם ראשונה יסרב,
שניה מהבהב, שלישית - פושט את רגליו ויורד" ע"כ. ופרש"י (שם, ד"ה
מהבהב) "מהבהב - כלומר: מזמין עצמו, כמו ננער לעמוד". וכן פסק
המחבר (אורח חיים נג, טז) אלא שפסק שם, "אם האומר לו שירד הוא אדם
גדול, אינו מסרב לו כלל". וכתב המגן אברהם (נג, יז) וז"ל "וכתבו התוס'

משך חכמה

פרשת וארא, פסקא ו - יא

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תסז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מסרב, שניה מהבהב (ברכות לד, א), ופרש"י (שם, ד"ה מהבהב) ננער לעמוד. וזה שאמר הן אני, פירוש מזומן לילך, אבל ערל שפתיים וכו'. וזה כלל גדול, שלפני, הוא הרגשת דבר שלפניו וערכו. ודו"ק. וכמו שכתב המגן אברהם בסימן נג (ס"ק יז) דדבר של שררה אף לגדול יסרב, יעוין שם¹³.

באספקלריא המאירה (יבמות מט, ב), לכן הכין משה עצמו לנבואה רמה, וסדר דבריו לפני ה', לכן נאמר כאן לפני ה', מה שאין כן בכל התורה כולה. ולכך כתב שני פעמים לפני ה', אחד באמרו הן בני ישראל לא שמעו אלי (ו, יב), והשני באמרו הן אני ערל כו' (ו, ל), למדך תורה דרך ארץ לשליח צבור, פעם ראשונה

דהיינו מזומן לעשות, אבל קצת מסרב מהטעם שכתוב בכתוב.

שבעל הבית אומר מיד, מזה מוכח שאפילו בשררה יש לסרב קצת]
¹³ תמצית דבריו: כיון שעורר ה' את משה שנבואתו גדולה ממדרגת האבות, הכין עצמו לנבואה זו "לפני ה'". וכיון שיש קצת לסרב לקבל שררה, אפילו שהגדול מצוה, לכן כתיב "הן",